

NORGES HØYESTERETT

Den 1. oktober 2004 avsa Høyesterett kjennelse i

**HR-2004-01639-A, (sak nr. 2004/1009),
straffesak, anke,**

Rød Ungdom

(advokat Geir Hovland)

mot

Den offentlige påtalemyndighet

(statsadvokat Kim Sundet)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Skoghøy**: Saken gjelder spørsmål om bruk av foretaksstraff overfor en politisk ungdomsorganisasjon.
- (2) Oslo tingrett avsa 23. mai 2003 dom med slik domsslutning:
 - ”1. Rød Ungdom dømmes for overtredelse av straffeloven § 48a, jf. åndsverkloven § 54 første ledd bokstav a), jf. § 2 første ledd, jf. tredje ledd og straffeloven § 343 første ledd annet straffalternativ, til en straff av bot til statskassen stor kr. 25.000,- – kronertjuefemtusen 00/100 –.
 2. Rød Ungdom dømmes til innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse å betale erstatning til Den norske Forleggerforening med kr. 100.000,- – kronerett hundretusen 00/100 –.
 3. Saksomkostninger idømmes ikke.”
- (3) Rød Ungdom anket dommen til Borgarting lagmannsrett. Anken rettet seg prinsipielt mot ”lovanvendelsen knyttet til anvendelsen av foretaksstraff” mot Rød Ungdom som politisk organisasjon. Subsidiært galdt anken straffutmålingen.

- (4) Ved lagmannsrettens beslutning 1. august 2003 ble anken for så vidt gjelder lovanvendelsen, nektet fremmet, mens anken over straffutmålingen ble fremmet.
- (5) For det tilfelle at anken over hvorvidt vilkårene for å anvende foretaksstraff var oppfylt, ble tillatt fremmet, omfattet anken til lagmannsretten også det borgerlige rettskravet. Etter at anken over lovanvendelsen ble nektet fremmet, ble denne del av anken trukket.
- (6) Lagmannsretten avsa 24. mai 2004 kjennelse med slik slutning:
- ”1. **Anken forkastes.**
2. **Saksomkostninger ilegges ikke.”**
- (7) Det nærmere saksforhold og Rød Ungdoms økonomiske stilling fremgår av tingrettens og lagmannsrettens avgjørelser.
- (8) Rød Ungdom har påanket lagmannsrettens kjennelse til Høyesterett. Anken retter seg mot straffutmålingen. Rød Ungdom bestrider ikke at vilkårene for å anvende foretaksstraff etter straffeloven § 48 a er til stede, men har gjort gjeldende at foretaksstraff ikke bør anvendes overfor en politisk organisasjon som Rød Ungdom i et tilfelle som det foreliggende.
- (9) Jeg er kommet til at det bør reageres med foretaksstraff overfor Rød Ungdom, og at anken derfor ikke fører frem.
- (10) Det er på det rene – og ikke bestridt – at Rød Ungdom må anses som foretak i forhold til straffeloven § 48 a, og at de handlinger ungdomsorganisasjonen er domfelt for, er begått på vegne av organisasjonen slik at vilkårene for å anvende foretaksstraff etter § 48 a er oppfylt. Som det fremgår av bestemmelsen (”kan ... straffes”), er imidlertid straffansvaret for foretak fakultativt. Spørsmålet er om foretaksstraff *bør* ilegges. Straffeloven § 48 b nevner hensyn som det ved denne vurderingen ”særlig” skal tas hensyn til, men denne oppregningen er ikke uttømmende.
- (11) Rød Ungdom er ungdomsorganisasjonen til Rød Valgallianse og skal etter det som er opplyst, ha rundt 2 000 medlemmer. De inntekter organisasjonen har, består av stemmestøtte, medlemskontingent og ulike prosjektstønader. Det er i tingrettens dom opplyst at den sist mottatte stemmestøtte før saken ble behandlet i tingretten, utgjorde kr 362 000. Bankbeholdningen skal ifølge det som ble opplyst for tingretten, per 28. februar 2003 ha vært kr 2 811.
- (12) Rød Ungdom er dømt for å ha brutt åndsverkloven § 54 første ledd bokstav a, jf. § 2 første ledd, jf. tredje ledd ved at organisasjonen 20. august 2001 la ut på internettssidene ”www.elevgerilja.no” og ”www.angelfire.com/mn/elevgerilja” 13 skolebøker for elever i den videregående skole utgitt av Den norske Forleggerforenings medlemmer. Disse bøkene hadde Rød Ungdom sørget for å få avfotografert gjennom en stor dugnadsinnsats fra foreningens medlemmer. Organisasjonen er også dømt for ved denne handlingen å ha overtrådt straffeloven § 343 første ledd andre straffalternativ, idet Oslo namsrett ved midlertidig forføyning av 3. august 2001 hadde nedlagt forbud overfor Rød Ungdom mot å avfotografere skolebøker utgitt av Den norske Forleggerforenings medlemmer og legge disse ut på internett.

- (13) Bakgrunnen for avfotograferingen og utleggingen av skolebøker på internett var at Rød Ungdom var av den oppfatning at elever i den videregående skole etter prinsippbestemmelsen i opplæringsloven § 3-1 niende ledd første punktum har krav på gratis lærebøker. Etter at flere politikere i ulike partier hadde lovd gratis lærebøker i flere år uten at dette hadde ført til konkrete resultater, fattet landsstyret i Rød Ungdom høsten 2000 vedtak om at dersom lærebøkene i den videregående skolen ikke ble gratis innen ett år, skulle organisasjonen sette i verk en aksjon som gikk ut på å ”skanne” lærebøker og legge disse ut på internett. Landsstyret er organisasjonens høyeste organ etter landsmøtet, som etter det forsvareren har opplyst, bare møtes annet hvert år. Ledelsen i Rød Ungdom var fullt innforstått med at denne aksjonen var ulovlig, men gav uttrykk for at ”vi bryter loven (åndsverkloven) for å følge loven (opplæringsloven)”.
- (14) Aksjonen ble varslet gjennom flere mediaoppslag høsten 2000. På denne bakgrunn tok Den norske Forleggerforening kontakt med Rød Ungdom og anmodet om at ungdomsorganisasjonen måtte avstå fra den varslede aksjonen. Foreningen viste i den forbindelse blant annet til at aksjonen ville være et brudd på åndsverkloven § 2, og at dette medførte både straff- og erstatningsansvar. Da Rød Ungdom til tross for dette kom med klare signaler om at de ville gjennomføre aksjonen, fremsatte Den norske Forleggerforening 3. august 2001 begjæring om midlertidig forføyning for Oslo namsrett. Samme dag avsa namsretten kjennelse for at Rød Ungdom forbys å avfotografere skolebøker utgitt av Den norske Forleggerforenings medlemmer og å legge disse ut på internett. Denne kjennelse ble forkynt for Rød Ungdom 3. august 2001 om ettermiddagen. På vegne av Den norske Forleggerforening sendte advokat Jarl Borgvin Dørre også en telefaks til den daværende leder for Rød Ungdom, Eivind Volder Rutle, hvor han blant annet gjorde oppmerksom på at overtredelse av den midlertidige forføyning ville være straffbar etter straffeloven § 343.
- (15) Gjennom Mikkelsen Copyleft Software skaffet Rød Ungdom seg domenenavnet ”www.elevgerilja.no” på internett og fikk opprettet en internettside. Om morgenen 20. august 2001 gjorde Rød Ungdom 13 læreverk (14 bøker) tilgjengelig på denne internettsiden ved at disse ble lagt inn på en DNS-server hos Mikkelsen Copyleft Software. Pågangen på nettstedet ble stor, og ut på formiddagen ble dette overbelastet, noe som førte til at det ikke lenger ble mulig å få tilgang til de utlagte bøkene. Etter krav fra Den norske Forleggerforening sørget Mikkelsen Copyleft Software også for at internettsiden ikke var tilgjengelig etter ca. kl. 15.00 samme dag.
- (16) Det var imidlertid flere som hadde klart å laste ned lærebøkene mens nettsiden ”www.elevgerilja.no” var tilgjengelig, og etter at denne nettsiden ble stengt, opprettet Rød Ungdom en ny internettside som blant annet inneholdt en beskrivelse av hvordan man kunne finne frem til lærebøkene på andre nettsteder. Gjennom søk fra Den norske Forleggerforening ble det funnet ut at bøkene blant annet var gjort tilgjengelige på en webside – ”www.angelfire.com/mn/elevgerilja” – som lå på serveren til et amerikansk selskap. Etter hvert som forleggerforeningen fant frem til nettsteder hvor bøkene var gjort tilgjengelige, krevde foreningen at disse ble fjernet. Ifølge foreningen ble den siste ulovlige siden som foreningen gjennom sine søk hadde funnet, fjernet 7. september 2001.
- (17) Etter det som er opplyst, tok det med den teknologi som i 2001 var tilgjengelig for folk flest, forholdsvis lang tid å laste ned en bok fra internett. Lagmannsretten har derfor lagt til grunn at det faktisk bare i meget beskjeden utstrekning ble lastet ned lærebøker på

grunnlag av Rød Ungdoms aksjon. Den skade som forleggerforeningens medlemmer ble påført gjennom aksjonen, er således begrenset.

- (18) I tillegg til at det er reist straffesak mot Rød Ungdom, er den daværende leder av ungdomsorganisasjonen, Eivind Volder Rutle, som var den som opptrådte utad på vegne av organisasjonen, gitt påtaleunntatelse for de samme forholdene, jf. straffeprosessloven § 69. For øvrig er det ikke blitt iverksatt noen form for strafferettslig forfølgning mot dem som deltok i aksjonen.
- (19) Når jeg er kommet til at det bør reageres med foretaksstraff overfor Rød Ungdom, er det fordi aksjonen med å legge ut lærebøker for elever i den videregående skole på internett, ble besluttet av organisasjonens landsstyre, og – som lagmannsretten bemerker – ”forberedt og senere iverksatt i regi av organisasjonen som sådan” og gjennomført med et ”fast og iherdig forsett” til tross for at det ved midlertidig forføyning var lagt ned forbud mot aksjonen. Selv om Rød Ungdoms daværende leder er ilagt påtaleunntatelse, og det sikkert også hadde vært mulig å spore opp andre deltakere i aksjonen, fremstår det etter mitt syn på denne bakgrunn som mest naturlig å straffe organisasjonen som sådan. For det første ville en straffeforfølgning av de som deltok i aksjonen, lett ha blitt tilfeldig. Vedtaket om å gjennomføre aksjonen var som nevnt fattet av Rød Ungdoms landsstyre, men ved gjennomføringen av aksjonen var en rekke medlemmer involvert. Det ville ikke være lett å foreta en rettferdig avgrensning av den personkrets som skulle straffeforfølges. For det andre har lovbruddene – som lagmannsretten ganske treffende uttrykker det – på bakgrunn av at aksjonen ble vedtatt og gjennomført i regi av organisasjonen som sådan, ”et sterkere tilnytningsforhold og en større grad av nærhet” til organisasjonen enn til de enkeltpersonene som deltok. De som deltok, bare effektuerte et vedtak fattet av organisasjonens høyeste organ utenom landsmøtet.
- (20) Det har fra forsvarerens side vært påpekt at foretaksstraff har sin viktigste funksjon ved brudd på lovgivning av økonomisk eller samfunnsregulerende karakter (herunder ressurs- og miljølovgivning). Dette er jeg enig i. Den adgang straffeloven § 48 a, jf. § 48 b gir til å gjøre straffansvar gjeldende mot foretak, er imidlertid generell og ikke begrenset til disse områdene. Som Matningsdal/Bratholm (red.): Straffeloven med kommentarer, Første del, 2. utgave (2003), side 397 bemerker, er foretaksstraffen ”på mange måter et *strafferettslig arbeidsgiver- og organansvar*”.
- (21) Ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilegges, skal det etter straffeloven § 48 b bokstav c blant annet tas hensyn til ”om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen”. Bestemmelsen nevner ikke tilfeller hvor lovbruddet har skjedd på grunnlag av vedtak av foretakets styrende organer. Når det ved vurderingen av om foretaksstraff skal ilegges, blant annet skal legges vekt på om foretaket har søkt å forebygge overtredelsen, sier det seg imidlertid selv at dersom lovbruddet er begått på grunnlag av vedtak av foretakets styrende organer, vil foretaksstraff være særlig sterkt begrunnet.
- (22) Høyesterett har i Rt. 2001 side 1379 fremholdt at man av hensyn til ytringsfriheten og medienes arbeidsvilkår bør være tilbakeholden med å bruke foretaksstraff overfor mediebedrifter. Etter min oppfatning er det av hensyn til den fri meningsutveksling og de politiske partienes betydning i et demokrati også grunn til å vise tilbakeholdenhet med å anvende foretaksstraff overfor politiske partier. Dette betyr imidlertid ikke at politiske partier aldri skal kunne ilegges foretaksstraff. I den foreliggende sak hvor de personer

som har gjennomført arbeidet med å kopiere læreverkene og legge disse ut på internett, bare har effektuert et vedtak av Rød Ungdoms landsstyre, og utført arbeidet som dugnadsarbeid, peker organisasjonen seg etter mitt skjønn klart ut som det naturlige ansvarssubjekt. Den plass politiske organisasjoner har i et demokratisk samfunn, kan ikke begrunne at organisasjonen i slike tilfeller skal gå fri for strafferettslig forfølgning.

- (23) Det er riktig som forsvareren har påpekt, at det i Ot.prp. nr. 27 (1990–1991), punkt 2.3 er uttalt at straffansvar for foretak ”er av supplerende karakter” i forhold til det personlige straffansvaret. Denne uttalelse kan imidlertid ikke forstås slik at det er et vilkår for å illegge foretaksstraff at de personlig ansvarlige blir straffet, og at foretaksstraff bare kan anvendes dersom straffeforfølgning av de personlig ansvarlige ikke gir tilstrekkelig preventiv effekt. Hovedbegrunnelsen for foretaksstraff er at man ved å straffe foretaket i tillegg til de personlig ansvarlige, styrker straffebudenes preventive effekt ved at man unngår ”ansvarspulverisering” og foretakene får et incitament til å hindre at lovbrudd blir begått, se nærmere Matningsdal/Bratholm, op. cit. sidene 392-393. Foretaksstraff må imidlertid også kunne anvendes i tilfeller hvor handlingen har en slik tilknytning til foretaket at det er foretaket som peker seg ut som det naturlige ansvarssubjekt eller det av andre grunner vil være urimelig å legge ansvaret på noen enkeltperson, jf. Matningsdal/Bratholm, op. cit. side 393. Dette kan ikke bare gjelde i tilfeller hvor lovbruddet har funnet sted i foretakets interesse, men også hvor det er foretakets ledelse eller styrende organer som har tatt initiativ til og/eller står bak lovbruddet. Som tidligere nevnt, vil foretaksstraff i slike tilfeller være særlig sterkt legislativt begrunnet.
- (24) Forsvareren har anført at en foretaksstraff overfor Rød Ungdom vil ramme andre enn de som stod bak organisasjonen, da det i en slik ungdomsorganisasjon er stor gjennomstrømning i medlemsmassen. Dette viser seg blant annet ved at ingen av de ni personene som i 2000 utgjorde sentralstyret, i dag er medlem av organisasjonen. Etter min oppfatning kan imidlertid dette ikke være avgjørende. Som lagmannsretten fremholder, går ordningen med foretaksstraff nettopp ut på å ramme andre enn de personer som er ansvarlige. Særlig i et tilfelle som dette hvor aksjonen er iverksatt etter vedtak av organisasjonens landsstyre, kan jeg ikke se at det vil virke urimelig å straffe organisasjonen selv om det i mellomtiden har vært stor utskiftning i medlemsmassen.
- (25) Forsvareren har også anført at lærebokaksjonen har karakter av sivil ulydighet, og at det som kjennetegner sivil ulydighet, er at det er de personer som står bak aksjonen, som påtar seg det moralske ansvaret for denne. Etter min mening kan imidlertid heller ikke dette tillegges noen vekt. Når en organisasjon vedtar å iverksette en ulovlig og straffbar aksjon, må den finne seg i at det blir gjort straffansvar gjeldende mot organisasjonen som sådan.
- (26) I tillegg til foretaksstraff er Rød Ungdom dømt til å betale en erstatning til Den norske Forleggerforening på kr 100 000. Denne erstatningen skal kompensere for de utgifter forleggerforeningen har hatt med å få stanset Rød Ungdoms aksjon. Ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilegges, kan det etter mitt syn ikke tas hensyn til den erstatning organisasjonen er dømt til å betale.
- (27) Selv om den aksjon Rød Ungdom har gjennomført, er ideelt begrunnet, og organisasjonen ikke har hatt noen økonomisk vinning av aksjonen og har begrensede økonomiske midler, finner jeg det av de grunner jeg har redegjort for, riktig å illegge organisasjonen foretaksstraff.

- (28) På bakgrunn av at organisasjonen har begrensede økonomisk midler og er dømt til å betale kr 100 000 i erstatning til forleggerforeningen, har tingretten og lagmannsretten fastsatt straffen til en bot på kr 25 000. Etter mitt syn fremstår dette som en passende reaksjon.
- (29) Min konklusjon blir etter dette at anken må forkastes.
- (30) Jeg stemmer for denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.

- (31) Dommer **Rieber-Mohn**: Jeg er kommet til at anken bør tas til følge, og at Rød Ungdom bør frifinnes for foretaksstraff. Et slikt straffansvar for en politisk eller idealistisk organisasjon, der lovbruddet er utslag av organisasjonens politikk eller idealisme, må ha tungtveiende grunner for seg. Slike grunner foreligger etter mitt syn ikke i denne sak.
- (32) Foretaksstraffens hovedbegrunnelse er, som også førstvoterende har pekt på, de preventive gevinster denne straff kan gi. Når ingen enkeltperson som har handlet på vegne av foretaket, kan straffes, og foretaket har hatt store fordeler av lovbruddet, er foretaksstraff særlig nærliggende. Dette gjelder således ved anonyme og kumulative overtredelser. Eller situasjonen vil være den at en eller flere ansatte i virksomheten kan straffes, men at bøtestraffen for disse ikke vil stå i forhold til lovbruddets grovhet, derunder foretakets utbytte av lovbruddet, jf. straffelovens § 27 som forutsetter at boten skal utmåles på basis av lovovertrederens personlige økonomi. De forhold som jeg her har trukket frem, er kjernen i foretaksstraffens begrunnelse, og dens hovedanvendelsesområde har historisk sett vært økonomisk motiverte brudd på offentlig reguleringslovgivning, derunder lovgivning som tar sikte på å verne arbeids- og naturmiljø.
- (33) Selv om straffelovens bestemmelser om foretaksstraff har en generell rekkevidde, er det fortsatt slik at denne straffen har sin sterkeste begrunnelse og legitimitet innenfor reguleringslovgivning i vid forstand, der overtredelsen har funnet sted på vegne av en økonomisk virksomhet, privat eller offentlig. Derfor kan for eksempel heller ikke mediebedrifter unntas fra foretaksstraffens område, selv om de også er de viktigste utøvere av ytringsfriheten i vårt demokrati. Men nettopp fordi de har en viktig demokratisk funksjon, må terskelen heves for å anvende foretaksstraff. Som førstvoterende, på vegne av en samlet Høyesterett, uttrykker det i Rt. 2001 side 1379, der en eller flere journalister hadde kjøpt narkotika som ledd i en serie reportasjer om narkotikaproblemene i Stavanger:

”Når eg alt i alt og under slik tvil er komen til at det her ikkje er føremålstenleg å nytte føretaksstraff mot Stavanger Aftenblad ASA, er dette med grunnlag i den særlege stillinga som media har i samfunnet. I ei slik skjønsvurdering må det vere rett å leggje vekt på omsynet til vern av ytringsfridommen og med det også på arbeidskåra til media.”

- (34) Selv om forhold i den saken kunne tale for foretaksstraff, særlig at det dreide seg om lovbrudd på vegne av en økonomisk virksomhet, hevet Høyesterett terskelen for foretaksstraffen ut fra hensynet til ytringsfriheten og avisenes funksjon i samfunnet.
- (35) Når vi beveger oss inn i en virksomhet som er blottet for økonomiske formål, til politiske partier eller ideelle organisasjoner, blir mothensynene desto sterkere. Situasjonen kan riktignok være slik at det begås økonomisk motiverte forbrytelser på vegne av slike organisasjoner. Fra praksis kjenner vi eksempler på fiktive medlemslister som har utløst uberettigede offentlige bidrag – med sentralt plasserte tillitsvalgte som ansvarlige for lovbruddene. Men meg bekjent var det utelukkende tale om personlig straffansvar i disse sakene – ikke foretaksstraff.
- (36) Enn mer bør dette bli resultatet når det på vegne av en politisk eller ideell organisasjon begås lovbrudd som er idealistisk motivert. Det representerer noe prinsipielt nytt å ilegge foretaksstraff i et slikt tilfelle – langt utenfor denne straffens kjerneområde. Og den som rammes, er en av vårt demokratis viktige aktører – en politisk ungdomsorganisasjon. Dertil kommer at hovedbegrunnelsen for foretaksstraff ikke slår til: Det er intet som tilsier at preventive hensyn ivaretas bedre ved at organisasjonen Rød Ungdom ilegges en bot på 25 000 kroner enn ved et markant personlig bøteansvar for de sentrale personer i organisasjonen som har initiert de ulovlige aksjonene, i første rekke daværende leder, Eivind Volder Rutle, men også kretsen rundt ham. Det var offentlig kjent hvem som satt i organisasjonens sentralstyre på den tiden, og det er ubestridt at sentralstyret sto bak vedtaket i landsstyret om å gjennomføre aksjonen.
- (37) Det vil vanligvis være et argument for å ilegge foretaksstraff at personer høyt oppe i foretaket er ansvarlige for lovbruddet. I dette tilfellet var det til overmål landsstyret som vedtok aksjonene, som hadde stor oppslutning gjennom organisasjonen. Dette endrer etter min mening ikke de prinsipielle motforestillinger som jeg tidligere har fremhevet. Foretaksstraffen er et supplerende straffansvar og må under enhver omstendighet kunne begrunnes med tungtveiende preventive hensyn. Det kan den som nevnt ikke her. Og noe ”organansvar” som i erstatningsretten, der hensynet til skadelidtes behov for reparasjon veier tungt, har det aldri vært tale om å innføre på strafferettens område. Et slikt ansvar ville harmonere dårlig med det fakultative ansvars grunnidé – at illeggelse av foretaksstraff skal bero på en omfattende skjønnsmessig vurdering.
- (38) Dommer **Mitsem:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med annenvoterende, dommer Rieber-Mohn.
- (39) Dommer **Tjomsland:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Skoghøy.
- (40) Dommer **Gjølstad:** Likeså.
- (41) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

K J E N N E L S E :

Anken forkastes.

